

Sören Abildgaards teckningar från Finland.

Den 4 juli 1754 landsteg i Åbo ett sällskap lärda och historiskt intresserade herrar, som var på resa österut. Justitierådet Jacob Langebek, den bekante danske historikern, var den främste bland dem. I hans »svite», som bestod av icke färre än fyra personer, syntes den unge lundensaren Nils Reinhold Brocman, senare känd som tjänsteman vid antikvitetsarkivet och samlare av antikvariska och topografiska notiser rörande Sveriges rike.

Vi äro rätt väl underrättade om den route resenärerna valde i Finland och de iakttagelser de funno vara av intresse, ty Langebek förde en summarisk dagbok¹ och Brocman gjorde utförliga anteckningar.² Naturhistoriska och geografiska, historiska och ekonomiska och icke minst etnografiska och arkeologiska notiser möta i brokig omväxling, men Brocman understryker, att främlingarna, då de »besedt de märkvärdigste ställen näst Åbo» frågade »efter flera antiquiteter, hälst Justitiæ Rådets resa mest derföre var börgad.» Åbo-professorerna gjorde sitt bästa för att villfara Langebeks önskan att få se antikviteter: Mennander visade tyska och engelska mynt från 1000-talet, Scarin medeltida dokument, juristen Prytz en gammal lagbok o. s. v. Kyrkorna i Åbo, St. Marie och St. Karins besöktes, till Nousis gjordes en »apart» resa, och Virmo försumrades icke. Inför St. Henriks kenotafium i Nousis antecknar Brocman: »Det konstiga och fina arbete som på samma monument blifvit nedlagt hindrade befatta sig med dess afritning; eftersom det då av den flitigaste ritare kunnat fordra en hel månads tid.» Denna reflexion visar, att tanken att avrita de monument, som erbjödo intresse, icke var Langebek och hans följeslagare främmande. I själva verket åtföljdes Langebek av

¹ Julius Clausen, En dansk rejsendes skildring af Finland i det 18 århundrade, Svenska Litteratursällskapets Förhandlingar och Uppsatser 6, 1892. Jfr Gabriel Lagus, Några ord om Jacob Langebeks beskrivning om sin resa i Finland, Förhandlingar och uppsatser 7, 1893.

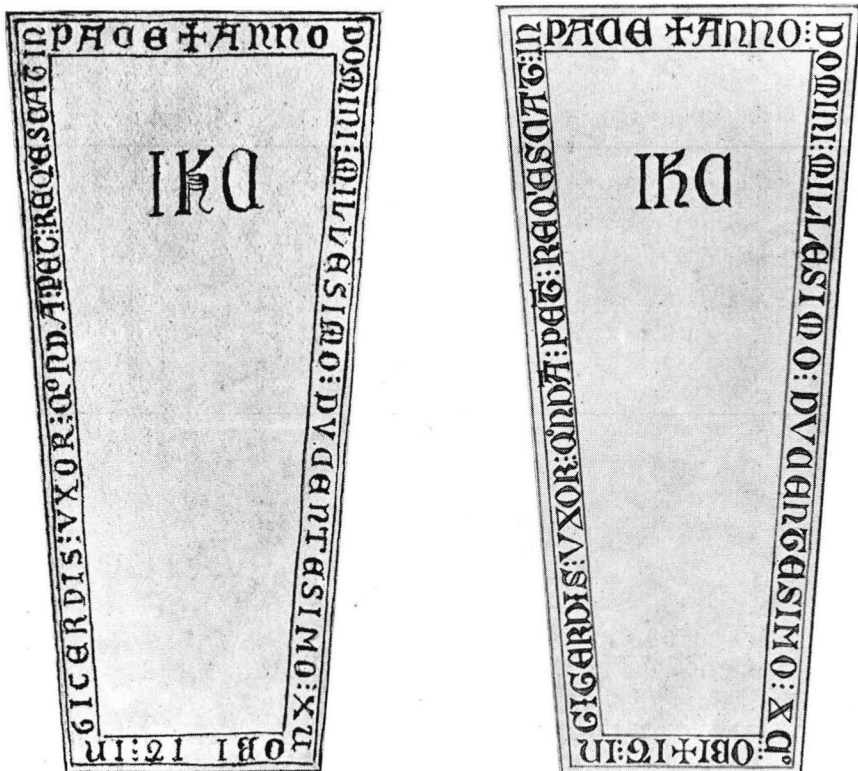
² Utdrag ur Nils Reinh. Brocmans Dagbok under en resa genom Finland, Lifland, Tyskland och Danmark i sällskap med Justitierådet Jac. Langebek, utg. av K. G. Leinberg, Bidrag till kännedomen af vårt land IV, 1888.

en fackman på området, den norsk-danske tecknaren Sören Abildgaard, målarens fader, och att han icke låtit tillfället gå sig ur händerna att teckna heraldiska och andra märkvärdigheter har man länge vetat. Om Abildgaards teckningar från Finland bevarats bland de 196 »blandede, meest Svenske» teckningar, som från det danska geheimarkivet överförts till det kungliga biblioteket och sedan till *Commissionen for Oldsagers Opbevaring*¹, har emellertid varit okänt för finländska forskare. Tack vare upplysningar, som dr Paul Nörlund meddelat, är det nu möjligt att säga, att icke mindre än 22 blad med teckningar från Finland finnas bland Abildgaards papper i Nationalmuseum i Köpenhamn, och i kraft av museets vänligt meddelade tillstånd har jag satts i tillfälle att låta kopiera de viktigaste bland dem för vårt Nationalmuseum. Det är visserligen sant, att 11 av Abildgaards blad endast upptaga kopior efter teckningar i Elias Brenners *Gamble Monumenter I Stoor Førstendömet Finnlandh*. Men även dessa ha sitt intresse: en jämförelse med originalen i *Gamle Monumenter* — möjliggjord genom att Kungl. Biblioteket utlånat det dyrbara verket till Nationalmuseum — visar, att Abildgaards kopior äro utförda med fullständig trohet mot förebilderna; de överträffa, även om man fränser koloreringen, vida de av C. A. Gottlund i Otava utgivna avbildningarna. Denna noggranhet i de fall, som kunna kontrolleras, berättigar oss att fästa lit till Abildgaards teckningar även då de återge minnesmärken, som senare skadats eller försvunnit, och då stundom både Brenner och Abildgaard avbildat samma föremål och deras teckningar avvika från varandra, tvekar jag icke att ställa Abildgaards vittnesmål framom Brenners.

Vi kunna här förbigå Abildgaards teckningar från Åbo domkyrka, där han uppmärksammat både Magnus Tavasts järnskrank av 1425 i Tavastiska koret och hans ståtliga vapen »*hugget i en sten, som sidder bag Choredören*», och Peter Schultz' för finländska förhållanden imponerande monument över Åke Tott och hans maka. Gouachen av biskop Paul Juustens vapen, förevisat av professor Algot Scarin, och teckningen av »*fru Sigrid Waases hr. Henric Totts frues Vaaben*», som »*var tegnet i et Svenskt Epicedio over hende 1635 som er skrevet paa Pergament og findes blant de Tottiske Documenter i Åbo Domkirke*» förtjäna att nämnas, men det är framför allt skäl att dröja vid teckningarna från landskyrkorna nära Åbo; de ge verkligen några data till vår medeltida konsthistoria.

Måhända viktigast av dessa teckningar från kyrkorna i Åbo trakten är avbildningen av Ingigerds gravsten, som legat infälld mitt i

¹ Antikvariske Annaler I, s. 148, 1812.

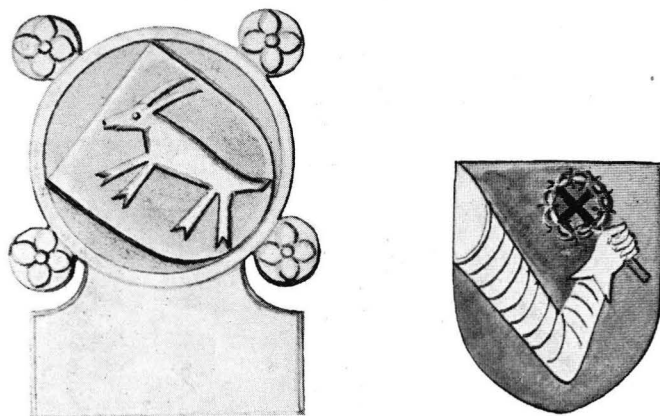
Avb. 1—2. Brenners och Abildgaards teckningar av Ingigerds gravsten i St. Marie.

sakristiegolvet i St. Marie kyrka. Brenner har avbildat den, men årtalet i hans teckning är otydligt, frågan om Ingigerd avled 1215 eller på 1290-talet har stått öppen: *millesimo ducesimo XV* eller *XCI* eller möjligen några andra romerska siffror (avb. 1); rätt allmänt har man accepterat det tidigare årtalet.¹ Här löser Abildgaards teckning (avb. 2) problemet, den lämnar ej rum för tvekan: läsningen *XC* är höjd över varje tvivel, och detta datum vinner ökat värde genom den bekräftelse det ger på den datering av St. Marie kyrkas äldsta delar, som intendenten I. Kronqvist på byggnadshistoriska skäl funnit vara den riktiga.

Om antikviteterna i St. Marie säger Brocman efter att ha omtalat bl. a. Ingigerds gravsten, vars årtal också han läser som 1290: »*Utom*

¹ Y. Blomstedt, Bidrag till gravstenarnas historia, FM 1894, s. 35; O. A. Forsström, Suomen keskiajan historia, s. 67; J. Rinne, Röntämäen kirkko, SM 1910, s. 7. C. A. Gottlund, Otava I, s. 546, läses 1212 eller alternativt 1291; R. Hausen, Finlands Medeltidsurkunder I, s. 74, stannar vid läsningen 1291.

desse monumenter voro äfven *Biskop Stålarms vapen med en B. staf i handen på en stol uthugget och Biskop Betzes En bock på ett fönster måladt.*» Med ledning av denna anteckning har K. K. Meinander också anført stolen i St. Marie i sin förteckning över våra medeltida korstolar.¹ Men Brocman har här gjort sig skyldig till ett minnesfel: Abildgaards ritning visar, att det var på korstolens gavelstycke Conrad Bitz' bock gjorde sina stela språng (fig. 3), medan glasfönstrets målning visade en vit pansrad arm med ett törnekransat kors i handen, allt i blått fält: det vapen som fördes av biskop Olaus Magni (fig. 4).

Avb. 3—4. Vapen i St. Marie kyrka.

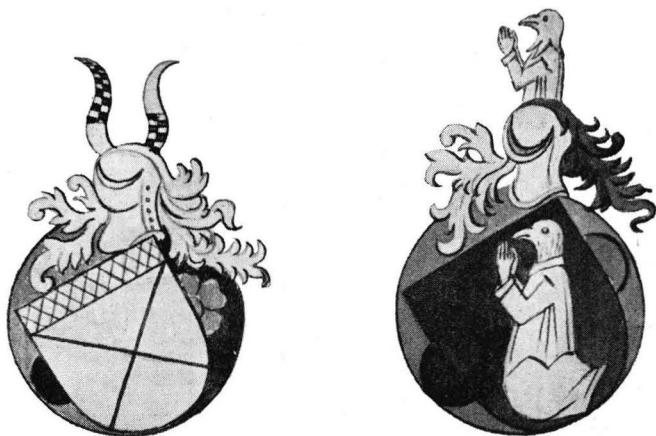
Också Elias Brenner har avbildat ett Olaus Magni vapen, som funnits på ett fönster i St. Marie kyrka, men det är ej detsamma som Abildgaard tecknat: det krönes av en gul mitra, armen bär ringpansar, ej skenor, korsets och sköldens form äro en annan. Liksom samma biskops vapen bland kyrkans kalkmålningar² tyda glasmålningarna på en utsmyckning av kyrkan under tiden kort efter mitten av 1400-talet. Om korstolen med det Bitskska vapnet tillkommit redan nu, under den tid Bitz var domprost, eller efter 1460, under hans episcopat, veta vi icke.

I detta sammanhang förtjänar ytterligare nämnas ett Fincke-vapen från St. Marie i *Gamble Monumenter*: vita sparrar och fåglar i orange-rött fält, skölden flankerad av tre gula halva rosor. Det visar nära stilistisk frändskap med ett för mig okänt vapen på ett fönster i Virmo

¹ K. K. Meinander, *Medeltida altarskåp och träsniderier i Finlands kyrkor*, s. 212, FFT XXIV.

² C. Frankenhäuser, *Räntämäen kirkon maalaukset*, S. M. 1910, s. 14.

kyrka; det är tecknat av Abildgaard.¹ I det gula och röda fältet runt skölden finnas tvenne halva rosor, rött mot gult och gult mot rött, och skölden krönes av en ståtlig hornprydd hjälm med fladdrande buske (fig. 5). Denna detalj har vapnet gemensam med ett på ett fönster målat Djäkn-vapen i Nousis kyrka, även detta återgivet av Abildgaard (fig. 6): vapnet med den vita, knäböjande, fågelhövdade mannen i röd sköld, omgiven av ett blått cirkelfält, mot vilket stå tvenne röda och gula halvcirkelytor, och med vit och röd hjämbuske har synbarligen varit kraftigt och mättat i färg.²

Avb. 5—6. Vapen i Virmo och Nousis.

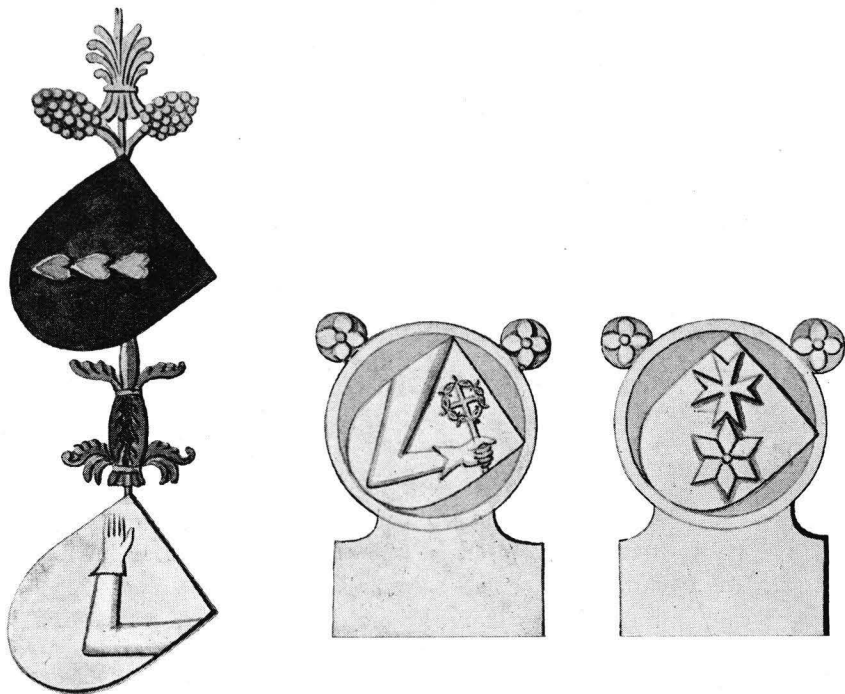
De tre sistnämnda vapnen höra stilistiskt ihop, man måste räkna med att de utgått från en och samma verkstad. Tillsvidare veta vi icke var denna bör sökas. Det blir en uppgift för framtiden att försöka klarlägga, i vilken mån man kan räkna med att glasmålningar utförts i vårt land, d. v. s. i Åbo. Det bevarade beståndet är försvinnande litet, men de på glas målade vapnen från Reso, Masku, Borgå, Pernå, Pyttis, troligen också Lemo, Lojo och Esbo, som Brenner avbildat, ge ett jämförelsematerial av icke ringa värde; några av dem kunna utan vidare sammanställas med de redan nämnda målningarna fr. St. Marie, Nousis och Virmo.

Det var sannolikt Langebeks heraldiska intressen, som förmådde Abildgaard att framför allt avrita adliga vapensköldar: också hans

¹ Dessutom har Abildgaard i Virmo tecknat ytterligare ett på glas målat vapen(?): ett i fyra växelvis blå och gula sektorer delat cirkelfält, över vilket ett människohuvud.

² Brenners avvikande bild av ett Djäknevapen från Nousis åsyftar troligen samma vapen.

teckningar av träskulpturer inskränka sig till sådana. Conrad Bitz' vapen på korstolen i St. Marie nämndes redan. I Virmo¹ valde han liknande motiv, och det är blott den omständigheten, att tvenne vapen »paa en gammel Stol udi Choret indgravne» förenades av en ranka med blad och druvklasar, som ger oss möjlighet att få en föreställning om den vegetabila dekorationen på den höga gaveln av en korstol (fig. 7). Den står i närmaste samband med växtornamentiken på andra korstolar från Conrad Bitz' tid i sydöstra Finland. De båda

Avb. 7. Vapnen i Virmo kyrka.

vapnen visa Magnus Tavasts blåa, vitbehandskade hand och Sturarnas tre gula sjöblad i rött fält; druvklasarna äro blå, bladen gröna. Ingen färg livar däremot på Abildgaards teckning Magnus Stjernkors' och Olaus Magni vapen, vilka funnos »paa en gammel Stol uthugget nede i Kirken bag Dören.»

Härmed äro Abildgaards teckningar från kyrkor i Åbo trakten uppräknade. Om till dem lägges en ofullbordad ritning av gravste

¹ *Meinander*, a. a., s. 205 f.

nen i Pernå kyrka över *discretus armiger Ericus Petri de Terffwioki*¹, som även Brenner återgivit, och en lavering av ätten Ruuths vapen, inhugget i en sten vid ingången till Domkyrkan i Viborg, så är listan fullständig. Den är icke lång, och synnerligen betydelsefulla äro de upplysningar den ger ingalunda. Men i all sin anspråkslöshet äro de dock värda att tagas vara på, och vid sidan av Elias Brenners *Gamble monumenter* och vapenteckningar förtjäna Abildgaards teckningar nämnas som ett av de tidigaste exemplen på ett intresse för våra historiska minnesmärken, vilket tagit sig uttryck i pålitliga bilder, icke blott i vaga och mångtydiga ord.

C. A. Nordman.

---

¹ Måhända av släkten Poitz, som ägde Tervik i Pernå, se *Jully Ramsay*, *Frälsesläkter i Finland*, s. 317.